

Jávor Anna

SÉLYSETTE

Bár Bartók remekműve elhomályosítja, nem érdektelen Paul Dukas kevésbé ismert Kékszakállú-operája sem: *Ariane et Barbe-bleue*, 1906-ból. Ugyanaz a mese, de más a végkifejlet: Ariane a falusiakkal összefogva elintézi a herceget, megszökök, de az előző öt feleség marad. Nos, utóbbiak egyike Sélysette, a költő Maurice Maeterlinck korábbi teremtménye¹ – ahogyan azt magától Somorjay Sélysette-től tudom. Nyilván nem én voltam az első, sem az utolsó, aki keresztneve enigmája iránt érdeklődött, és ő nem titkolja sem a név, sem saját származását. A mi szemhatárunkon mindenesetre ő az egyetlen, az igazi Sélysette; jelenség és fogalom művészettörténész körökben.

A sokoldalúan tehetséges, művészettörténet és angol szakos lány szobrászati témát választott szakdolgozatához, amelynek címe *Pálos művészet a 18. században*, alcíme *A pálos fafaragók* volt, középpontjában a pápai pálos templom barokk berendezésével. 1979-ben megszerzett diplomájával (emellett francia, német és latin nyelvtudásával) először a Corvina Kiadónál helyezkedett el, de rövidesen megtalálta életre szóló hivatását a műemlékvédelemben.

Korai feladatai bár különböző hazai tájakra vezették, hamar meglelte bennük azt a közös specifikumot, amit addig nem ismert (nem látott), mindenesetre mellőzött a művészettörténeti kutatás: ez az általa eufemisztikusan „szobafestés”-nek nevezett díszítőfestés, kastélyok és városi polgárházak késő barokk enteriőrjének része. A sziráki Roth-Teleki-kastély dísztermének 18. század végi, mitológiai tárgyú grisaille falképeihez megtalálta a grafikai előképet Johann Wilhelm Baur 1641-es Ovidius-sorozatában, ami aztán kulcsot adott az egyes jelenetek – szörnyű – cselekményéhez. Ezzel nagyjából egy időben történt a győri Zichy-palota freskóinak feltárása és restaurálása; felkutatta hozzá a délnémet rokokó mintákat és tipizálta a különféle rendeltetésű, kifestett helyiségek dekorációját.² A példasort továbbiakkal, a saját praxisából két soproni házzal kiegészítve összefoglaló, egyben programadó tanulmányt közölt a festett szobabelsőkről a *Művészettörténeti Értesítőben* 1988-ban – ez lett legtöbbet idézett publikációja.³ A címben is jelzett „kutatási feladatok” elsősorban neki magának szóltak, és hogy azokat valóban teljesítette, bizonyítja egy tíz évvel későbbi, következő tanulmány. Ebben már módszertani útmutatóként tudta elővezetni

¹ Maurice Maeterlinck: *Aglavaine et Sélysette*. Dráma, 1896. Magyarul: *Aglavaine és Sélysette*. Ford. Bárdos Artúr. Budapest, 1911 (Modern könyvtár).

² Somorjay Sélysette: A sziráki Roth-Teleki-kastély és falképei. *Teleki és kora, Szirák, 1985. november 12–13*. Szerk. Praznovszky Mihály, Rozsnyói Ágnes. Salgótarján, 1987. 157–170.; Uő: *Győr, Zichy-palota*. Budapest, 1987. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 291.), 2. kiad. 1998.

³ Somorjay Sélysette: 18. századi festett szobabelsők – kutatási feladatok. *Művészettörténeti Értesítő*, 37. 1988. 212–230.

az általa maximálisan kihasznált levéltári források és az objektumok összevetésének tanulságait, írott dokumentumok híján a kifestés információit. Az időközben szép számmal előkerült (és nagyjából megmentett) emlékek közül itt a pécsi Schönherr-ház szobasora példázza – általánosítható módon – a funkció és dekoráció még Blondel által meghatározott összefüggéseit. Az eredetileg egy 1996-os nemzetközi konferencián elhangzott előadás szerkesztett szövege idegen nyelven is megjelent.⁴ Mai szemmel ezt tekinthetjük Sélysette művészettörténeti profiljának, gyakorlati (és elméleti) műemlékvédelmi tevékenységéből a műfajközpontú szakirodalomba átemelt és napjainkig művelt fő kutatási területének.

1. Somorjay Sélysette, 1976

Am időközben más terepen is kipróbálta magát: az oktatás – igaz, a műemlékvédelemé – vissza-visszatérő foglalkozása lett. Először még az 1990-es években a (volt) Kertészeti Egyetemen, amit később a Pázmány Péter Katolikus Egyetem művészettörténeti tanszékén óraadás, legutóbb pedig (az intézményes műemlékügy megszűntével) az ELTE Művészettörténeti Intézetében tanársegédi állás követett. A kertészeti epizód, bár nincs publikációs vetülete, gyakorlatilag abban az időszakban zajlott, amikor a történeti kertek iránti érdeklődés a mi tudományszakunkat is elérte: a művészettörténet oktatója kölcsönösségi alapon kezdett elmélyülni a kerttörténetben, és alakította ki (magában) ennek az új szakterületnek a fogalom-és elvárásrendszerét – szép új élményekkel gazdagodva mindenesetre.

Még egy nagy kitérő, amely (általános jó híréen túl) részben szerkesztői múltjának, részben a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményében abszolválta egyetemi szakmai gyakorlatának lehetett a következménye. Mojzer Miklós (már mint a Szépművészeti Múzeum főigazgatója) 1991 táján kikérte Sélysette-t az Európai Unió védnöksége alatt 1993-ra szerveződő, „Az európai barokk éve” hazai

⁴ Somorjay Sélysette: 18. századi városi lakóépületek belső kialakítása. Funkció és dekoráció kapcsolata lakóhelyiségekben. *Műemlékvédelmi Szemle*, 8, 1998, 1. 135–152.; Uő: Die innere Gestaltung von städtischen Wohnhäusern im 18. Jahrhundert. Der Zusammenhang von Funktion und Dekoration in Wohnräumen. *Hausbau und Bauforschung in Ungarn. Bericht über die Tagung des Arbeitskreises für Hausforschung e.V. in Székesfehérvár (Stuhlweißenburg), Ungarn, vom 19. – 23. Juni 1996.* Hrsg. István Feld, Ulrich Klein. Marburg, 2004. 261–275.

2. Somorjay Sélysette, Mentényi Klára és Basics Beatrix Karlsteinban, 1976

© Lővei Pál felvétele

kiállításainak operatív feladataira, amiből végül – a két nagy nemzetközi tárlat kultúrdiplomáciai és muzeológiai előkészítése mellett – kétnyelvű katalógus-szerkesztés, Székesfehérváron pedig kiállítás-rendezés lett.⁵ Hatalmas munka volt ez, a „bureau” kiválóan teljesített. És bár a múzeum felkínálta a pályamódosítás lehetőségét, ő visszatért a műemlékvédelembe.

Ott elsősorban szervezési feladatok várták: revízió, inventarizáció, Magyarország műemlékjegyzéke – amelynek megyénként kötetekbe rendezett, nyomtatott kiadása Haris Andreával közös sorozatszerkesztésében elkezdődött 2005-ben, és 2014-ig nyolc kötetet ért meg.⁶ Váci munkája során dolgozott fel még egy kifestett objektumot (építészettörténetével együtt): ez a nagypréposti palota, amelynek műemléki kutatásáról 2005-ben számolt be; eredményeit ma állandó kiállítás hirdeti.⁷ 2007-ben házon belül egy új, tudományos intézet alakult, amelynek Sélysette lett a feje, ám nem hivatalának, inkább a „gyakorlat elméletének” és saját szakmai eredményeinek köszönhette, hogy Marosi Ernő felkérte előadásra a CIHA 2007. novemberi budapesti, „közbülső” konferenciáján. A mű – újabb kori, épületvédelmi helyzetjelentéssel – 2008-ban az *Acta Historiae Artium*-ban meg is jelent.⁸

⁵ *Zsánermetamorfózisok. Világi műfajok a közép-európai barokk festészetben.* Szerk. Mojzer Miklós, Imre Györgyi, Lengyel László, Somorjay Sélysette. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1994.

⁶ *Magyarország műemlékjegyzéke.* Sorozatszerkesztő: Haris Andrea, Somorjay Sélysette. Budapest, 2005–2008.

⁷ Somorjay Sélysette: A váci nagypréposti palota műemléki kutatása. *Műemlékvédelem*, 49. 2005. 324–327.

⁸ Somorjay Sélysette: Tendencies in historic building preservation in Hungary today. Practice, consequences, responsibility. *Acta Historiae Artium*, 49. 2008. 255–264.

3. Firenzében, 1998 © Jávora Anna felvétele

freskójának publikációja, *A tizenkét hónap körtánca* – ismét a metszetelőkép meghatározásával – Kelényi tanár úr köszöntésére.¹¹

A korpusz nagy német mintaképének módjára szelektált a benne közzétett 17–18. századi falképek között: pusztán ornamentális kifestésű terek nem kerültek a kötetekbe, míg a figurális freskó keretelő és díszítőelemeire, a látszatarchitektúra leírására külön rovatban, nagy hangsúlyt helyez. Az első, 2019-ben megjelent kötetben Sélysette veszprémi tételei kaptak helyet. Közülük nagyléptékű együtttest alkotnak és a monumentális barokk festészet körébe tartoznak a püspöki palota freskói, túlnyomórészt Johann Ignaz Cimbal – az elődök által meggyőzően meghatározott – művei. Mindazonáltal a díszterem mennyezetképének témája – a keresztény erény allegóriája az évszakok és a bolygók kíséretével –, ahogyan a kápolna díszítésének együttes ikonológiai értelmezése e közleményig váratott magára. Mivel érdeklődése túlnőtt a 18. századi falképeken, a szerző utóbb egy külön tanulmányban közzétette a veszprémi püspöki kápolna teljes építés- és díszítéstörténetét, az írott források és autopszia révén elkülönítve benne a Koller Ignác-kori és a későbbi „rétegeket”.¹² Összetett feladatot jelentett a két kanonokház kifestésének bemutatása, amelyeknél értő kutatói és restauráto-

⁹ 75646 sz. OTKA-pályázat, 2008–2012.

¹⁰ *Barokk freskófestészet Magyarországon*. Szerk. Jernyei Kiss János, Nagy Veronika, Gaylhofer-Kovács Gábor. I–IV. Budapest, 2019–2024.

¹¹ Somorjay Sélysette: Dorffmaister pinxit. *A tizenkét hónap körtánca*, Johann Evangelist Holzer kompozíciója Alsóbogáton. *Ars Hungarica*, 39. 2013. suppl. 136–140.

¹² Somorjay Sélysette: Veszprém, püspöki (ma érseki) palota. *Barokk freskófestészet Magyarországon* 1. 2019. i. m. 426–437; Uő: A veszprémi érseki palota kápolnája. *Veszprémi Szemle*, 23, 2021, 1. 26–45.

4. Galavics Gézával Tóth Melinda születésnapján 2009-ben

ri előmunkálatokra támaszkodhatott. A Dubniczay-palota kilenc kifestett helyisége sokféleségében látványos, és éppúgy jellemzi a használati funkciókat, mint a „szobafestés” kevésbé időtálló minőségét, az átfestések egymásutániságát. A Bíró-Giczey-ház freskói a püspöki palota mennyezetképeinek hatására és talán az ott közreműködő mesterek kezén készültek: Sélysette hipotézise itt kiegészíti a Bucher Xaver Ferenc-re vonatkozó, ugyanebben a könyvben végigkövethető kutatásokat.¹³ A második kötetben Alsóbogát (felsőbogáti) Vrancsics-kastélya immár teljes freskódíszével szerepel, a legjobb formájában mutatva a bécsi akadémiai festő Dorffmaister falképművészetét a „centrumtól” (ez esetben Soprontól) meglehetősen távol eső somogyi vidéken. Itt kell megemlékezni az állapotleírások fontosságáról a korpusz szerkezetében; véleményem szerint Sélysette az a szerző, aki maximálisan a helyén kezeli ezt a rovatot valamennyi tételében. Mert ugyan értően összefoglalja – mint mindannyian – a freskót ért beavatkozások történetét, elsőként mindig megnevezi az eredeti technikát, finoman differenciálva a klasszikus freskó és a szekko átmenetei, illetve kombinációi között (utóbbira van a legtöbb példa). Ugyanakkor – a szerzőtársakhoz hasonlóan – gyakran kritikával illeti a helyreállítást. Alsóbogát esetében például emlékeztet, hogy bár a könyvtárszobában (amelynek mennyezetére szintén Johann Evangelist Holzer után

¹³ Somorjay Sélysette: Veszprém, Dubniczay-ház. Uo., 450–457.; Veszprém, Bíró-Giczey-ház. Uo., 458–469.

5. Schönerné Pusztai Ilona és Sedlmayr Jánosné társaságában a Litea Könyvesboltban a 80 éves Koppány Tibort köszöntő kötet megjelenésekor © B. Benkhard Lilla felvétele, 2008

festett Dorffmaister) a könyvszekrények helyét üresen hagyta a 18. századi díszítés, a mostani restaurátor ott is folytatta a falon a kiegészítést.¹⁴

A 2022-ben megjelent harmadik kötetben – a győri és soproni figurális, sőt elbeszélő „szobafestések”, köztük a többször megénekelte, de itt új előképpel összefüggésbe hozott Telemachos-témájú mellett – a fertőrákosi püspöki nyaralókastély freskósorozata ismét a nagyfestészet nagy kérdéseit vetette fel. A Gaetano di Rosa nevével fémjelzett mennyezetképek megrendelőjét, szerzőségét, ikonográfiáját a régi topográfia és egy új publikáció adatainak ismeretében kellett most helyiségenként meghatározni, datálni, új rendszerbe foglalni. Az 1745-ből szignált freskó a díszteremben az Isteni gondviselés fogalmát jeleníti meg számos (újonnan azonosított) mellékjelenettel; a kápolna Megváltás-allegóriája Zichy Ferenc püspök hálószerobájának mennyezetképével együtt szintén Gaetano di Rosának tulajdonítható. Egy festőnemzedékkel későbbinek bizonyult az oratórium, az előszoba és a folyosó kifestése.¹⁵ A freskókorpusz utolsó kötete 2024-re készült el, benne a főváros, az Alföld és Észak-Magyarország megyéinek emlékeivel. Itt méltó helyet kapott a váci nagypréposti palota változatos – többnyire mulatságos – falképsorozata, és Sélysette írta le a budai Várbeli De la Motte – Beer-palota emeleti teremsorának idegenforgalmi szempontból kissé túlértékelt, de nem tanulság nélküli dekorációját.¹⁶

¹⁴ Somorjay Sélysette: Alsóbogát, Vrancsics-kastély. *Barokk freskófestészet Magyarországon* 2. 2020. i. m. 50–69.

¹⁵ Somorjay Sélysette: Győr, Zichy-palota. *Barokk freskófestészet Magyarországon* 3. 2022. i. m. 170–181.; Sopron, Storno-ház. Uo., 316–325.; Sopron, lakóház, Új utca 18. Uo., 330–341.; Fertőrákos, püspöki nyaralókastély. Uo., 38–53.

¹⁶ Somorjay Sélysette: Vác, nagypréposti palota. *Barokk freskófestészet Magyarországon* 4. 2024. i. m. 238–243.; Budapest, I. kerület, De la Motte-Beer-palota. Uo., 44–49.

6. *A Barokk freskófestészet Magyarországon* utolsó, IV. kötetének könyvbemutatója. Nagy Veronika, Serfőző Szabolcs, Gaylhoffer-Kovács Gábor és Jernyei Kiss János, valamint a kötetek társaságában, 2024

Életművének része fordítói tevékenysége is: nem egy szacskiket, -könyvet segített angol nyelvű megjelenésre. Gyakran szívességből tolmácsolt, lektorált, és például ő fordította magyarra az *Enigma* számára a kilencvenéves Zádor Anna köszöntését Ernst H. Gombrichtól.¹⁷ Szerkesztői munkáját a már említetteken kívül a Koppány Tibor-Festschrift dicséri.¹⁸

Sélysette többet tud, mint amennyit megírt, és többet írt, mint amennyit publikált. Dávid Ferenc tanítványaként elsajátította a falkutatás gyakorlatát, és megtanulta olvasni nemcsak az épületet, hanem a falképeket is, beleértve a restaurátorok munkáját. Granasztóiné Györffy Katalin munkatársaként – többek között – hamar rákapott a „levéltárazásra”, míg a művészi minták, grafikai előképek kutatása múzeumi gyűjteményekbe vezette. Történeti, egyháztörténeti, mi több, teológiai stúdiumok tették teljesebbé tudását, amelynek csupán az adott feladaton átszűrte tanulásaival szembesülhetünk publikációiban. A kötelező gyakorlatok elmúltával, a felelősség súlyától megszabadulva talán még juttat nekünk e gazdag tárházból – amihez ezúton kívánhatunk kedvet, energiát, de legalábbis a hálátlan körülményektől való elvonatkoztatást.

¹⁷ E. H. Gombrich: Zádor Anna köszöntése (1993). *Enigma*, 15. 2008. No 54. 21–23. Ford. Somorjay Sélysette.

¹⁸ *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére.* Szerk. Feld István, Somorjay Sélysette. Budapest, 2008.